

تبیین عوامل و شاخص های تاثیر گذار اسلامی ایرانی در توسعه متوازن استان خراسان رضوی با استفاده از نرم افزار MICMAC

میرنجف موسوی - دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران.

مهدی مدیری - دانشیار برنامه ریزی شهری، دانشگاه صنعتی مالک اشتر، تهران، ایران.

فاطمه سادات کهکی* - دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی آمایش سرزمین، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران.

Determining Iranian Islamic Influential Factors and Indicators in the balanced Development of Khorasan-Razavi Province using Mic Mac Software

Abstract

Basic attention to ecological, economical, physical, social, and cultural justice in programming and its adjustment in the Islamic justice framework leads to building a fair society and the advancement and the balanced development in all aspects, areas, groups and different geographical regions of the country. The present study aims to explain and to identify the Iranian Islamic influential factors and indicators in the balanced development of KhorasanRazavi province. The type of the research is practical and developmental and its method of investigation is descriptive- analytic and survey. The statistical population involves geographical, economical and social experts. The sample size includes 120 questionnaires that are gathered based on random sampling technique. Methods of data collection are library based and field based (questionnaire). To analyze the data, structural analysis method and MICMAC software were used. Balanced distribution of population indicator in the spatial organization (ecological justice component) with the direct impact rate of (250) and indirect impact rate of (247) and appropriate and equal access indicator of the residents of urban and rural settlements to roads, hospitals, schools and ... (physical justice component) with the direct impact rate of (241) and indirect impact rate of (239) are considered as effective key factors and indicators in balanced development of KhorasanRazavi province. As can be inferred from the results cultural promotion indicator based on genuine Islamic-Iranian identity and avoiding the acceptance of foreign patterns (cultural justice component) with very high influence from other indicators and very low impact on other indicators was known as the richest Iranian Islamic indicator. The results indicate that most of the Iranian Islamic indicators are influential in the balanced development of the KhorasanRazavi province and if they are considered and implemented in the plans, they can influence resources allocation with the aim of eliminating regional inequalities and creating a more balanced development.

Keywords: Iranian Islamic Indicators, Iranian Islamic development, balanced development, KhorasanRazavi, MICMAC software

چکیده

توجه اساسی به عدالت اکولوژیکی، اقتصادی، کالبدی، اجتماعی و فرهنگی در برنامه نویسی و تنظیم آن در چارچوب عدالت اسلامی به ساخت یابی عادلانه جامعه و تعالی و پیشرفت متوازن در همه ابعاد، عرصه ها، قشرها و مناطق مختلف جغرافیایی کشور منجر می شود. هدف مقاله حاضر تبیین و شناسایی عوامل و شاخص های تاثیر گذار اسلامی ایرانی در توسعه متوازن استان خراسان رضوی است. نوع تحقیق کاربردی و توسعه ای و روش بررسی آن توصیفی- تحلیلی و پیمایشی است جامعه آماری متخصصین جغرافیایی، اقتصادی و اجتماعی و حجم نمونه ۱۲۰ پرسشنامه است که بر اساس روش نمونه گیری تصادفی پر شده است. روش جمع آوری داده ها، کتابخانه ای و میدانی (پرسشنامه) است. جهت تجزیه و تحلیل داده ها از روش تحلیل ساختاری نرم افزار MICMAC استفاده شد. نتایج نشان می دهد شاخص پراکنش متعادل جمعیت در سازمان فضایی (از مولفه عدالت اکولوژیکی) با میزان تاثیر گذاری مستقیم (۲۵۰) و تاثیر گذاری غیرمستقیم (۲۴۷) و شاخص دسترسی مناسب و برابر ساکنین سکونتگاه های شهری و روستایی به جاده ها، بیمارستانها، مدارس و ... (از مولفه عدالت کالبدی) با میزان تاثیر گذاری مستقیم (۲۴۱) و غیرمستقیم (۲۳۹) به عنوان کلیدی ترین عوامل و شاخص های موثر در توسعه متوازن استان خراسان رضوی شناخته شدند. شاخص ارتقاء بخشی فرهنگ بر پایه هویت اصیل اسلامی- ایرانی و نفی پذیرش الگوهای بیگانگان (از مولفه عدالت فرهنگی) با تاثیر پذیری بسیار بالا از دیگر شاخص ها و تاثیر گذاری بسیار پایین بر شاخص های دیگر به عنوان تاثیر پذیرترین شاخص اسلامی ایرانی شناخته شد. نتایج بیانگر آن است که اکثر شاخص های اسلامی ایرانی در توسعه متوازن استان خراسان رضوی تاثیر گذار هستند که اگر در برنامه ریزی ها مورد توجه قرار گیرند و اجرا شوند می تواند تخصیص منابع را با هدف رفع نابرابری های منطقه ای و ایجاد توسعه متوازنتر تحت تاثیر قرار دهد.

واژگان کلیدی: شاخص های اسلامی ایرانی، توسعه اسلامی ایرانی، توسعه متوازن، خراسان رضوی، نرم افزار MICMAC.

مقدمه

توسعه، تغییرات همه جانبه و هماهنگ موضوع، در جهت خاص است که به افزایش تنوع و گوناگونی ابعاد و اجزای آن و انسجام و یکپارچگی و پیوستگی هرچه بیشتر منجر می گردد. بر این اساس، توسعه اجتماعی تغییرات هماهنگ و همه جانبه سیاسی، فرهنگی و اقتصادی جامعه برای نیل به مصرف خاصی است که با تغییرات کمی و کیفی در نهادهای اجتماعی، ارتقاء سطح عملکرد، در جهتی معین، منجر می شود. این جهت در جامعه اسلامی، تعالی فرد و جامعه در کمال عبودیت است. اما در بیان حق توسعه، توسعه به فرآیند جامع سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی تعریف شده که بر محور تحقق رفاه شکل می گیرد. طبیعی است که تفاوت ها از همینجا آغاز می شود (پیروزمند، ۱۳۹۲، ص ۵۱). به رغم طراحی و اجرای برنامه های متعدد توسعه در کشور و تدوین و ابلاغ سند چشم انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران، هنوز یک الگوی بومی متناسب با مقتضیات تاریخی، جغرافیایی و فرهنگی کشور برای توسعه طراحی نشده است (نوبخت و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۲۱۴). توسعه جریانی چند بعدی است که در خود، تجدیدسازمان و سمت گیری متفاوت کل نظام اقتصادی- اجتماعی را به همراه دارد (پاپلی یزدی، ۱۳۹۰، ص ۳۲). و همچنین به معنای ارتقاء مستمر کل جامعه به سوی زندگی بهتر و یا انسانی تر است (ملایری، ۱۳۸۷، صص ۱۰۱-۱۰۰). در ایران نابرابری و نبود تعادل در توزیع بهینه امکانات در اثر سیاست های غیراصولی گذشته در مکانیابی های صنعتی و خدماتی و قطب های رشد و روند تمرکزگرایی در شهرهای مسلط ناحیه ای و عدم تعادل فضایی بین سطوح ملی، منطقه ای و محلی یکی از مسائل مهمی بوده که در اثر عوامل گوناگون، تحت تاثیر سازوکارهای حاکم بر ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی پدید آمده است (قنبری هفت چشمه و حسین زاده دلیر، ۱۳۸۴، ص ۳). کاهش نابرابری در بهره مندی از منابع، دست آوردها و امکانات

جامعه یکی از مهمترین معیارهای توسعه به شمار می آید. مفهوم توسعه علاوه بر رشد در همه جهات، توزیع متعادل را نیز در بر می گیرد، توزیع متعادل امکانات و خدمات، گامی در جهت از بین بردن تفاوت های ناحیه ای و پراکندگی متناسب جمعیت در سطح منطقه است. توسعه متوازن فضاهای جغرافیایی، نیازمند بررسی دقیق و همه جانبه مسایل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و شناخت نیازهای جامعه و بهبود آنهاست (کیانی و دیگران، ۱۳۹۴، ص ۲). در آغاز فرآیند توسعه، ساختاریابی یکپارچه همه سرزمین ملی باید مورد توجه قرار گیرد و شبکه کاملی از شهرهایی که ارتباط عالی تنگاتنگ و مرتبه بندی شده با روستاها دارند به وجود آید، نه آنکه چند شهر ممتاز، سازمان داده شود (فرجی دانا، ۱۳۷۱، صص ۳-۲). برنامه های توسعه مهمترین ساز و کار حکومت برای تحقق عدالت در جامعه است. به همین دلیل توجه اساسی به عدالت اکولوژیکی، اقتصادی، کالبدی، اجتماعی و فرهنگی در برنامه نویسی و تنظیم آن در چارچوب عدالت اسلامی به ساخت یابی عادلانه جامعه و تعالی و پیشرفت متوازن در همه ابعاد، عرصه ها، قشرها و مناطق مختلف جغرافیایی کشور منجر می شود (موسوی و مدیری، ۱۳۹۴، ص ۱۷). استان خراسان رضوی در مجاورت با کشورهای افغانستان و ترکمنستان در شرق کشور واقع شده است. وسعت زیاد، پراکنش ناموزون نقاط سکونتگاهی به دلیل اثر پذیری از وضعیت خاص محیط طبیعی، واقع شدن در منطقه ای خشک و نیمه خشک، پایین بودن میزان بارندگی و توزیع نامناسب زمانی و مکانی، بالا بودن درجه تبخیر و تعرق و جدا افتادگی طبیعی و پراکندگی شدید نقاط سکونتگاهی و آشتگی فضایی و نابرابری منطقه ای را به دنبال داشته و در بروز و شکل گیری برخی از مناطق حاشیه ای و عقب مانده تاثیر زیادی داشته است (کهکی و دیگران، ۱۳۹۴، ص ۲). با این وجود هدف مقاله حاضر تبیین و شناسایی عوامل و شاخص های تاثیرگذار اسلامی ایرانی در توسعه متوازن استان خراسان رضوی است. برای

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۵ زمستان ۹۵
No.45 Winter 2016

■ ۸ ■

دست یابی به این مهم، با استفاده از نرم افزار میکی مک میزان تاثیرپذیری و تاثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم شاخص های اسلامی ایرانی در توسعه متوازن استان تبیین می شود و در نهایت عوامل و شاخص های تاثیرگذارتر شناسایی می شوند.

مبانی نظری

مکتب نوسازی و توسعه: مکتب نوسازی محصول دو نظریه است: الف- تکامل گرایی که حاصل قرن ۱۹ است و این مکتب بر سه مولفه اساسی استوار است؛ اجتناب ناپذیری توسعه و تکامل؛ ارزشمند و مثبت بودن پیشرفت، و وقوع آرام و نه انقلابی تغییرات اجتماعی. ب- کارکردگرایی که نظریه پرداز شاخص آن، پارسونز است. در این نظریه جامعه انسانی مشابه یک اندام زیستی است به آن دلیل که امکان مقایسه بدن و جامعه وجود دارد و نیز، آن دو در تلاش برای حفظ تعادل اند، به علاوه، اعضای بدن و نهادهای اجتماعی وظایف مشابهی دارند (ضرورت کارکردی) (الوین، ی، سو، ۱۳۸۷، ص ۱۴۲). اساس اندیشه تجدد غربی در تحول دیگر کشورها با پارادایم نوسازی نهادینه شد و این امر به عنوان یک الگوی اقتصادی و فرهنگی مورد استقبال دولت ها، نخبگان سیاسی و اقتصادی کشورهای دیگر قرار گرفت. عقب ماندگی جوامع در این رویکرد با دلایل و عوامل درونی همانند کمبود سرمایه و انگیزه توجیه می شود. رشد اقتصادی و ساخت زیربنای اقتصادی اولویت اصلی این رویکرد در برنامه ریزی کشورها است و صنعتی شدن محور اصلی تمایز جامعه نو از جامعه سنتی تلقی شده است (ابراهیمبای سلامی، ۱۳۸۸، ص ۱۷۲).

مکتب رادیکال و توسعه: در این دیدگاه نظریات بسیار متنوع و حتی متفاوتی وجود دارد. از لحاظ فلسفی، جهان بینی اقتصادی و سایر زمینه ها شاید اختلافات زیادی بین توسعه شناسان این دیدگاه موجود باشد، اما اساس نظرات آن ها به قرار زیر است: در نظر اینان توسعه فرآیندی است که فارغ از استعمار و استثمار در حالی که سطح زندگی جامعه را بالا می برد، تفاوت ها را نیز کاهش می دهد.

تفاوت بین گروه های اجتماعی، بین افراد، بین زن و مرد، بین کار فکری و کار یدی، بین شمال شهر و جنوب شهر، بین شهر و روستا و هکذا. فرآیندی است که نه تنها می کوشد سطح تخصص را بالا ببرد، بلکه امکان آن را نیز برای همه فراهم می نماید. درآمد سرانه، تولید سرانه و بهره دهی کار را بالا می برد، اما نه به قیمت یک تقسیم کار و بسیار تخصصی که توده انبوه مردم را در وضع بد سابق نگه دارد. آموزش و بهداشت همگانی و قابل دسترس باید طوری پیشرفت کند که بتواند بازده کل جامعه را بالا ببرد. رشد اقتصادی مطلوب است، اما اولویت با توزیع مجدد و عادلانه ثروت ها و درآمدها، با رفع نیازهای اساسی اکثریت مردم و با مبارزه با فقر مطلق جامعه است. اگر در مقطعی بین انتخاب یکی از این دو گریزی نباشد، این رشد است که باید به نفع رفع نیازهای اساسی راه باز کند. دیدگاه رادیکال توسعه اقتصادی را با ساخت سیاسی و اجتماعی جوامع همراه می بیند. در این دیدگاه موانع اصلی توسعه جوامع، استعمار، استعمار نو، سرمایه داری و بسته، بورژوازی تجاری وابسته و از این قبیل هستند. توسعه شناسان معروف این دیدگاه عبارتند از: پل باران، موریس داب، آندره گوند فرانک، سلسوفورتا دو، دوس سانتوس جفری کری، سمیرا مین، کاردوسو و... (لطیفی، ۱۳۸۸، ص ۸۰).

نئوکلاسیک و توسعه: اقتصاددانان نئوکلاسیک توسعه ناحیه ای را مبتنی بر توجیه شرایط بازار آزاد می دانند (زنگی آبادی و دیگران، ۱۳۹۲، ص ۴). پارادایم نئوکلاسیک دخالت دولت را مجاز نمیداند و معتقد است نتیجه ای جز انحراف از تعادل و ناکارایی نخواهد داشت. نیروهای بازار خود به خود ایجادکننده هماهنگی و نظم هستند. دولت فقط در مواردی که باعث انحراف در کارکرد کارگزاران اقتصادی نشود، مجاز به دخالت است و این از طریق اخذ مالیات های مقطوع و پرداخت های انتقالی امکان پذیر است. موارد شکست بازار و عدم تحقق رقابت کامل از دیگر موارد مجوز دخالت دولت است. تولید



کالای عمومی مثل نظام حقوقی، دفاع، حمل و نقل، آموزش و تحقیقات، انحصارها، پیامدهای خارجی، اطلاعات ناقص از موارد اصلی شکست بازار هستند. نئوکلاسیک ها نابرابری اقتصادی را منشأ و انگیزه فعالیت می دانند. لذا معتقدند دولت نباید به منظور توزیع درآمد دخالت کند؛ زیرا که این دخالت منجر به عدم کارایی می شود. از طرفی اگر دولت دخالت کند، هزینه های اختلال ناشی از دخالت از منافع افزایش رفاه تجاوز خواهد کرد (واعظ برزانی و دیگران، ۱۳۹۱، صص ۱۰۸-۱۰۷).

توسعه و اسلام: نگرش غالب امروزی به مفهوم توسعه نگرش مادی است. چنین رویکردی به توسعه، بیش و پیش از هر چیز، معلول نگاهی است که فرهنگ امروز غرب به انسان و جهان دارد. در این رویکرد، بعد معنوی و ماورای مادی انسان و جهان یا مورد انکار قرار می گیرد یا مغفول می ماند. این نگرش، هم در اساس و هم در نتایج و ثمراتی که بر آن مترتب است، هرگز نمی تواند مورد قبول و تأیید اسلام باشد زیرا، از منظر اسلام، نه انسان در وجود مادی خلاصه می گردد و نه جهان به جهان مادی محدود می شود. توسعه باید در جهت رشد معنوی و الهی و تقرب جامعه به سوی حق تعالی انجام گیرد و نباید، همانند جوامع غربی، خالی از اخلاق، تربیت، معنویت و حیات طیبه باشد. توسعه مورد تأیید اسلام، گرچه وجوه مشترکی با فرایند توسعه در جهان غرب دارد، از جهت انگیزه و هدف نهایی بر آن منطبق نیست زیرا، از نظر اسلام، توسعه ای ارزشمند است که در آن همه امکانات جامعه در جهت احیای ارزش های پذیرفته شده به کار گرفته شود، به طوری که افراد جامعه بتوانند، با اراده و اختیار خود و بهره گیری از نیروهای درونی و امکانات موجود، در جهت تکامل و اعتلای مادی و معنوی جامعه حرکت نمایند (منصورنژاد و زمانی مجبوب، ۱۳۹۱، صص ۲۴-۲۳). بنا بر آیاتی چون «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ» (نحل: ۹۰) و «اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى» (مائده: ۸)، شریعت اسلام بر پایه

عدالت ورزی در میان مردم بنا شده است. اسلام با توسعه مخالف نیست؛ آموزه های دینی، نه تنها بر عدالت اجتماعی و اقتصادی و رفاه و پیشرفت عمومی تأکید می کند، راه کارهایی عملی برای رسیدن به این اهداف به دست می دهد. بخش وسیعی از مباحث و ابواب فقه - مانند ابواب تجارت و معاملات، اجاره، رهن و ... - مربوط به مسائل روزمره زندگی انسان و تدبیر امور دنیوی است و عنوان بخشی از کتب روایی اقتصاد و تدبیر معیشت است. قرآن، در آیات متعدد، موضوع توسعه را مورد توجه قرار داده (ملک: ۱۵؛ حدید ۷؛ اسراء: ۷۰) و با صراحت متذکر شده است که انسان نباید نصیب خود را از دنیا فراموش کند: «وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا» (قصص: ۷۷). انسان، که خلیفه و جانشین خداست بر روی زمین، موظف به آباد نمودن زمین است. «...هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا» (هود: ۶۱). موضوع توسعه در روایات نیز مورد توجه قرار گرفته است؛ امام علی (ع) در نامه اش به مالک اشتر می نویسد: «... و باید توجهت به آبادانی زمین بیشتر از گرفتن خراج باشد، که ستن خراج جز با آبادانی میسر نشود» (نامه ۵۳). امام کاظم (ع) نیز می فرماید: «کسی که به خاطر دین خود دنیا را رها سازد یا به خاطر دنیا دین خود را نادیده بگیرد از ما نیست» (همان، صص ۲۲-۲۱). اگرچه بحث توسعه در نظر و عمل در «ایران» ریشه دار است؛ اما آنچه بیش از آن درخور توجه می نماید؛ فرارفتن از حصار تنگ الگوهای غربی ای است که از توسعه به مثابه الگویی مبتنی بر «طی راه غرب» یاد می نماید. به عبارت دیگر بررسی تاریخ تحول سیاست در ایران نشان می دهد که باید به ورای الگوهای تحصیلی توسعه رفته و بتوانیم تجربه ایرانی - اسلامی خودمان را نهادینه و در قالب الگویی پیشنهادی ارایه نماییم. الگویی که اگرچه در آن از تجارب جهانی غفلت نشده، اما ویژگیهای بومی را اساس قرار داده است. به نظر میرسد که این کار، رسالت بزرگ اندیشمندان و دولتمردان ما به شمار

می آید (رحمانی فضلی، ۱۳۹۴، ص ۱). براین اساس، هدف مقاله حاضر تبیین شاخص های اسلامی و ایرانی (عدالت محور) در جهت شکل گیری توسعه متوازن همراه با عدالت اجتماعی و اصلاح آرایش فضایی اقتصاد ملی و منطقه ای استان خراسان رضوی می باشد که این امر می تواند تخصیص منابع را با هدف رفع نابرابری های منطقه ای تحت تاثیر قرار دهد.

مواد و روش

تحلیلی و پیمایشی است. اطلاعات مورد نیاز در خصوص مبانی نظری به روش کتابخانه ای گردآوری و اطلاعات میدانی به روش پرسشنامه گردآوری شده که از نخبگان و صاحب نظران نظرسنجی می شود. جامعه آماری کارشناسان و متخصصین دانشگاهی می باشد. حجم نمونه ۱۲۰ عدد پرسشنامه است که بر اساس روش نمونه گیری تصادفی انجام شده است. شاخص های مورد بررسی اسلامی و ایرانی شامل: عدالت اقتصادی، عدالت اکولوژیکی، عدالت اجتماعی، عدالت فرهنگی و عدالت کالبدی در قالب ۵۰ گویه است جدول شماره (۱). برای تجزیه و تحلیل داده ها

بر اساس مؤلفه های مورد بررسی، نوع تحقیق کاربردی و توسعه ای و روش بررسی آن توصیفی -

جدول ۱. مهمترین عوامل و شاخص های کلیدی تاثیرگذار در توسعه متوازن استان خراسان رضوی

مؤلفه ها	شاخص ها
عدالت اکولوژیکی	۱- پراکنش متعادل جمعیت در سازمان فضایی، ۲- فراهم کردن امکانات برای بهره برداری از منابع با توجه به قابلیتها، ۳- استفاده از سیستم های پویا و پایدار اکولوژیکی و حمایت از تنوع زیستی، ۴- استفاده از یک نظام مدیریت تولید اکولوژیکی (کشاورزی ارگانیک)، ۵- لزوم حفظ محیط زیست در فعالیت های اقتصادی، ۶- استفاده از منابع طبیعی تجدید شونده، ۷- استفاده از یک برنامه ریزی متعادل کاربری اراضی، ۸- ایجاد فرصت برابر برای تمامی مناطق در بهره برداری از معادن، ۹- دسترسی برابر در استفاده از منابع طبیعی، ۱۰- آموزش روش های کاهش اثرات منفی انسان بر محیط.
عدالت اجتماعی	۱- برخورداری یکسان افراد از حقوق، آزادی های فردی و اجتماعی، ۲- دسترسی برابر همه افراد از امکانات و خدمات اجتماعی، ۳- دسترسی برابر افراد به پایگاه و منزلت اجتماعی، ۴- حفظ حقوق و کرامت انسانی در بهره برداری از حداقل کالاهای اولیه، ۵- مسئول بودن همه افراد در برابر اجرای قانون، ۶- امکانات مساوی قانونی برای همه (برابری در مقابل قانون)، ۷- برخورداری متعادل و متوازن اقشار آسیب دیده از نظام یارانه ای، ۸- حق برابر همه افراد در بر طرف کردن نیاز ها و موانع و مشکلات، ۹- افزایش کارایی سازمان ها (از طریق استفاده از تصمیم گیری های جمعی).
عدالت اقتصادی	۱- ایجاد فرصت برابر برای تمامی مناطق در بهره برداری از معادن، ۲- دسترسی برابر افراد به امکانات و خدمات اقتصادی، ۳- استفاده متعادل از منابع طبیعی و مواهب عمومی همگانی، ۴- توزیع متعادل ثروت (درآمد و هزینه ها)، ۵- کارایی اقتصادی (استفاده بهینه از منابع)، ۶- کارایی فنی و تخصصی (بهره برداری در بهترین موقعیت ممکن)، ۷- نیروی انسانی آموزش دیده (افزایش بازدهی نیروی کار)، ۸- استفاده متعادل از همه بخش های فعالیت های اقتصادی (صنعت، کشاورزی، خدماتی)، ۹- اعتدال در به کار گیری و مصرف عوامل تولید، ۱۰- رعایت اعتدال بین نسلی در بهره برداری از ثروت های طبیعی، ۱۱- جلوگیری از احتکار، ۱۲- استفاده از الگوی توسعه بومی.

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۵ زمستان ۹۵
No.45 winter 2016

۱۱

۱- دسترسی عادلانه همگان به اطلاعات و اخبار و سهیم کردن افراد در تصمیم گیریها؛ ۲- حق برابر همگان در افزایش آگاهی از حقوق شهروندی شان؛ ۳- ارتقاء بخشی فرهنگ بر پایه هویت اصیل اسلامی-ایرانی و نفی پذیرش الگوهای بیگانگان؛ ۴- حق برخورداری برابر در استفاده از فضاها و مراکز فرهنگی؛ ۵- حق برخورداری از کالاها و خدمات فرهنگی متناسب با فرهنگ خودی؛ ۶- دسترسی به فرصت های برابر آموزشی و تحصیلی؛ ۷- شناسایی و حفظ سرمایه های فرهنگی (میراث فرهنگی، نمادها و اسطوره های ملی)؛ ۸- احترام و به رسمیت شناختن تمایزهای فرهنگی، قومی، زبانی و مذهبی؛ ۹- به حداقل رساندن آسیب های فرهنگی (بی اعتمادی، از خودبیگانگی فرهنگی)؛ ۱۰- توزیع عادلانه و متوازن بودجه فرهنگی بین مراکز فرهنگی و آموزشی.	عدالت فرهنگی
۱- سرانه مطلوب کاربری ها متناسب با میزان تراکم جمعیت در مناطق شهری و روستایی؛ ۲- توزیع متوازن سرانه ها با توجه به اصول صحیح مکانیابی؛ ۳- دسترسی مناسب و برابر ساکنین سکونتگاه های شهری و روستایی به جاده ها، بیمارستان ها و ...؛ ۴- جلوگیری از دادن رانتهای و امتیازها به گروهی خاص در مناطق؛ ۵- برنامه ریزی در جهت رشد فیزیکی برنامه ریزی شده در سکونتگاه های شهری و روستایی؛ ۶- تامین امکانات برابر در اتخاذ نوسازی و احیای سکونتگاه های شهری و روستایی؛ ۷- دسترسی به زیرساخت ها و سیاست های تشویقی در مناطق کمتر توسعه یافته؛ ۸- استفاده برابر همه ساکنین مناطق و سکونتگاه ها از فضاهای شهری؛ ۹- تامین نیازها متناسب با مناطق و سکونتگاهها	عدالت کالبدی

و تحلیل ساختاری تأثیرگذاری هر یک از شاخص های اسلامی ایرانی در توسعه متوازن استان از نرم افزار MICMAC استفاده شده است. که در ابتدا تأثیر متغیرها نسبت به یکدیگر از صفر تا چهار بر اساس نظر کارشناسان و متخصصان ارزشگذاری شد و سپس با نرم افزار MICMAC تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم و همچنین شاخص های داری پتانسیل اثرگذار و اثرپذیر مستقیم و غیرمستقیم و در نهایت تأثیرگذارترین شاخص ها در توسعه متوازن استان شناسایی شدند.

محدوده مورد مطالعه

استان خراسان رضوی بخشی از استان پهنای خراسان است که با مصوبه دولت در سال ۱۳۸۳ و پس از تقسیم خراسان به سه قسمت شمالی، رضوی و جنوبی ایجاد شده است. این استان در سال ۱۳۹۱ بیش از ۱۱۶۰۰۰ کیلومتر مربع وسعت داشته که بین مدار جغرافیایی ۳۳ درجه و ۵۲ دقیقه تا ۳۷ درجه

و ۴۲ دقیقه عرض شمالی از خط استوا و ۵۶ درجه و ۱۹ دقیقه تا ۶۱ درجه و ۱۶ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ قرار گرفته است. استان خراسان رضوی از شمال و شمال شرق به طول حدود ۵۳۱/۶ کیلومتر دارای مرز مشترک با کشور ترکمنستان و از شرق به طول حدود ۳۰۲ کیلومتر مرز مشترک با کشور افغانستان دارد و از لحاظ مرزهای داخلی از شمال غربی با استان خراسان شمالی، از جنوب با استان خراسان جنوبی و از غرب و نیمه شمال غربی به استان های یزد و و سمنان محدود می باشد. بر اساس آخرین تقسیمات کشوری، استان خراسان رضوی در سال ۱۳۹۱ دارای ۲۸ شهرستان، ۷۰ بخش، ۷۲ شهر و ۱۶۴ دهستان بوده است. بر اساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در آبان ۱۳۹۰ جمعیت استان برابر با ۵۹۹۴۴۰۲ نفر بوده است. درصد جمعیت ساکن در نقاط شهری و روستایی استان به ترتیب ۷۱/۹ و ۲۸/۱ بوده است (سالنامه

آماري استان ۱۳۹۱).

بحث و یافته ها

همانطور که در جدول شماره (۲) مشاهده می شود ابعاد ماتریس 50×50 تنظیم شده است. درجه پرشدگی ماتریس $94/08$ درصد است که نشان می دهد عوامل انتخاب شده تأثیر زیادی بر روی هم گذاشته اند. از مجموع 2352 رابطه قابل ارزیابی در این ماتریس، 148 رابطه، عددشان صفر بوده است که به این معنی است عوامل بر همدیگر تأثیر نگذاشته یا از همدیگر تأثیر نی پذیرفته اند. 389 رابطه، عددشان یک بوده است بدین معنی که تأثیر کمی نسبت به هم داشته اند، 816 رابطه، عددشان 2 بوده است بدین معنی که رابط تأثیرگذار نسبتاً قوی داشته اند، 832 رابطه، عددشان 3 بوده است بدین معنی که روابط عامل های کلیدی بسیار زیاد بوده است و از تأثیر گذاری و تأثیر پذیری زیادی برخوردار بوده اند. در نهایت نیز 315 رابطه، عددشان P بوده است که نشان دهنده روابط پتانسیلی و غیر مستقیم عامل ها بوده است.

تحلیل سیستم و روابط متقابل عوامل و شاخص های اسلامی ایرانی

در ماتریس متقاطع جمع اعداد سطرهای هر متغیر،

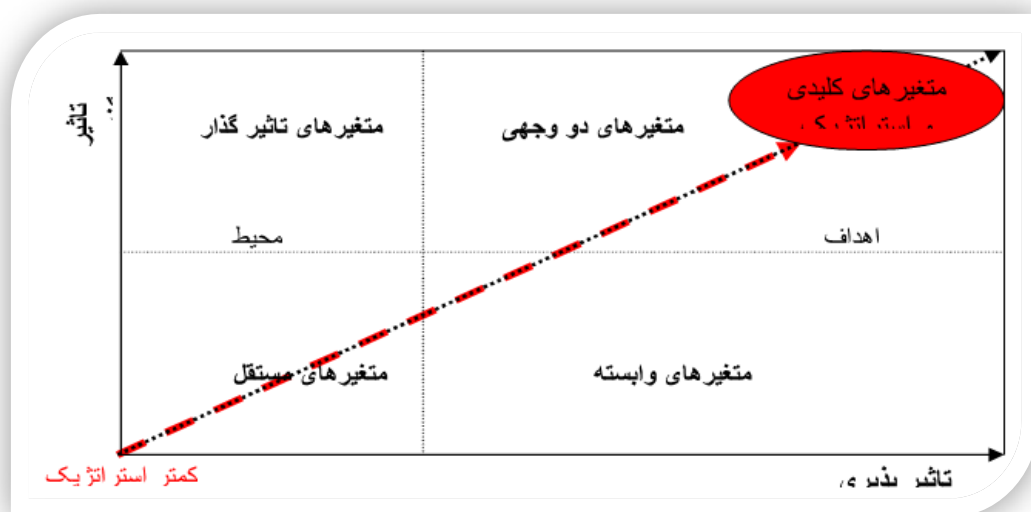
میزان تأثیر گذاری و جمع ستونی هر متغیر نیز میزان تأثیر پذیری آن متغیر را از متغیرهای دیگر نشان می دهد. نحوه توزیع و پراکنش متغیرها در صفحه پراکندگی، از پایداری یا ناپایداری سیستم حکایت می کند. در بخش روش شناسی و تحلیل میک مک در مجموع دو نوع پراکنش تعریف شده است که به نام سیستم های پایدار و سیستم های ناپایدار معروف هستند. در سیستم های پایدار پراکنش متغیرها به صورت L انگلیسی نشان داده شده است؛ یعنی برخی متغیرها دارای تأثیر گذاری بالا و برخی دارای تأثیر پذیری بالا هستند. در سیستم های پایدار مجموعاً سه دسته متغیر را می توان مشاهده کرد: الف: متغیرهای بسیار تأثیرگذار بر سیستم (عوامل کلیدی) ب: متغیرهای مستقلج: متغیرهای خروجی سیستم (متغیرهای نتیجه) (شکل شماره ۱). در این سیستم جایگاه هر یک از عوامل و نقش آن کاملاً روشن شده است. اما در سیستم های ناپایدار وضعیت پیچیده تر از سیستم های از سیستم های پایدار است. در این سیستم، متغیرها حول محور قطری صفحه پراکنده هستند و متغیرها در بیشتر مواقع حالت بینابینی از تأثیر گذاری و تأثیر پذیری را نشان می دهند که این امر ارزیابی و شناسایی عوامل

جدول ۲. تحلیل اولیه داده های ماتریس و تأثیرات متقاطع

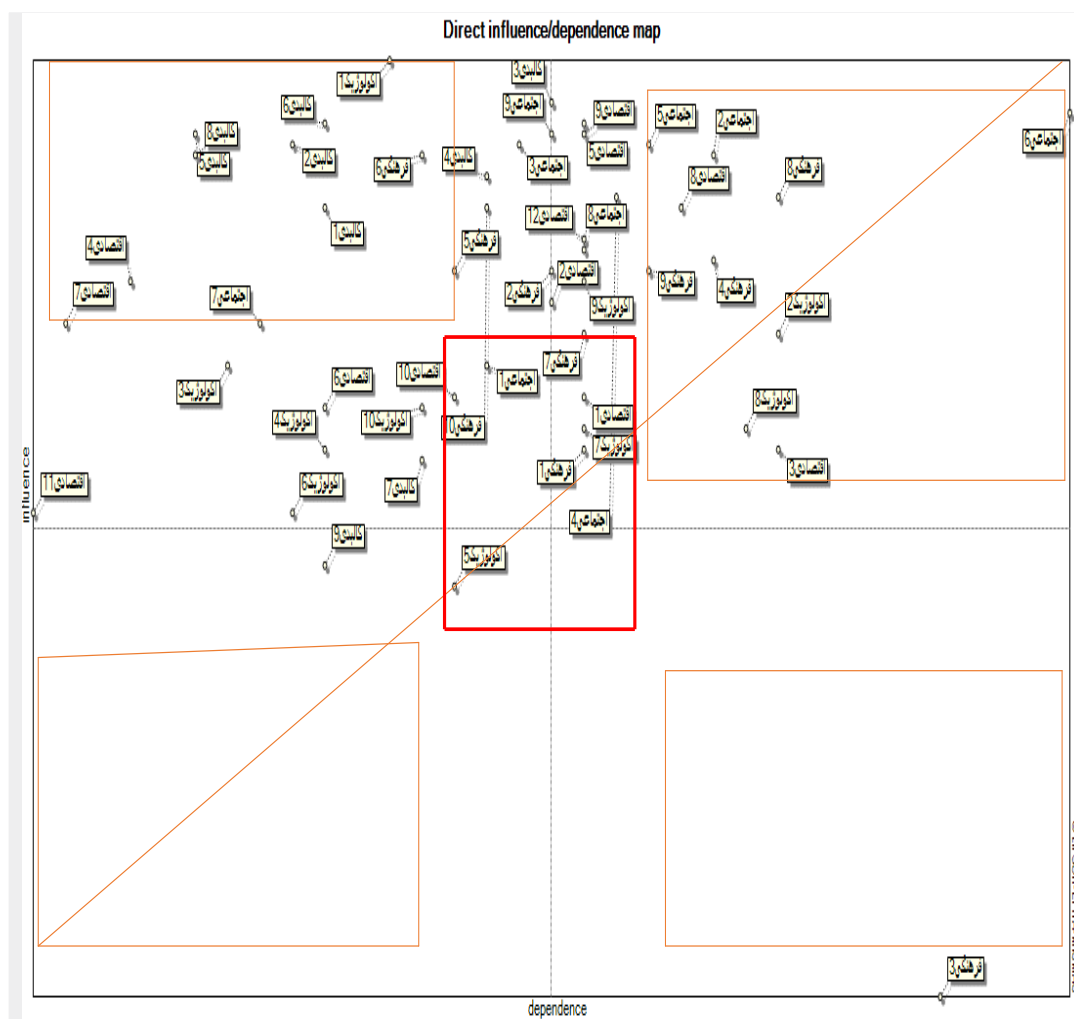
مقدار	شاخص
۵۰	ابعاد ماتریس
۲	تعداد تکرار
۱۴۸	تعداد صفر
۳۸۹	تعداد یک
۸۱۶	تعداد دو
۸۳۲	تعداد سه
۳۱۵	P تعداد
۲۳۵۲	جمع
$94/08\%$	درجه پرشدگی

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۵ زمستان ۹۵
No.45 winter 2016



شکل ۱. متغیرهای استراتژیک در نمودار؛ ماخذ: ربانی، ۱۳۹۱، ص ۲۶۷.



شکل شماره (۲). نقشه پراکندگی متغیرهای مستقل، متغیرهای دووجهی، متغیرهای تأثیر پذیر، متغیرهای مستقل از سیستم و متغیرهای مستقل نتیجه

ایرانی تأثیرگذار مستقیم در ایجاد توسعه متوازن استان خراسان رضوی می باشند.

متغیرهای دو وجهی

این متغیرها دارای دو ویژگی مشترک تأثیرگذاری بالا و تأثیرپذیری بالا هستند و هر عملی روی آنها در متغیرهای دیگر نیز تغییر خواهد کرد. این متغیرها را می توان به دو دسته متغیرهای ریسک و هدف تقسیم کرد. شاخص عدالت اجتماعی^۶ (امکانات مساوی قانونی برای همه (برابری در مقابل قانون) در اینجا به عنوان شاخص کلیدی و استراتژیک شناخته شده، و که هم قابل دستکاری و کنترل است و هم بر پویایی و تغییر سیستم اثر می گذارد (شکل شماره ۲).

۱- متغیرهای ریسک: این متغیرها چنان که در شکل نشان داده شده است در بالای خط قطری ناحیه شمال شرقی شکل قرار گرفته اند و ظرفیت بسیار زیادی برای تبدیل شدن به بازیگران کلیدی سیستم دارد. همچنان که در نقشه پراکندگی متغیرهای دو وجهی مشاهده می شود، ۶ عامل کلیدی در این منطقه قرار گرفته است.

۲- متغیرهای هدف: این متغیرها زیر ناحیه قطری شمال شرقی صفحه قرار می گیرند، این متغیرها در واقع نتایج تکاملی سیستم و نمایانگر اهداف ممکن در یک سیستم هستند. با دست کاری و ایجاد تغییرات در این متغیرها به تکامل سیستم برنامه و هدف خود دست یافت. همچنان که در صفحه پراکندگی مشاهده می شود ۴ متغیر در منطقه متغیرهای دو وجهی قرار داشته است.

متغیرهای تأثیرپذیر: این متغیرها در قسمت جنوبی شرقی شکل قرار گرفته اند و می توان آنها را متغیرهای نتیجه نیز نامید. این متغیرها از تأثیر پذیری بسیار بالا از سیستم و تأثیر گذاری بسیار پایین در سیستم برخوردار هستند. همچنان که در نقشه پراکندگی متغیرهای تأثیر گذار مشاهده می شود، ۱ متغیر تأثیر پذیر در این منطقه قرار دارد (شکل شماره ۲):

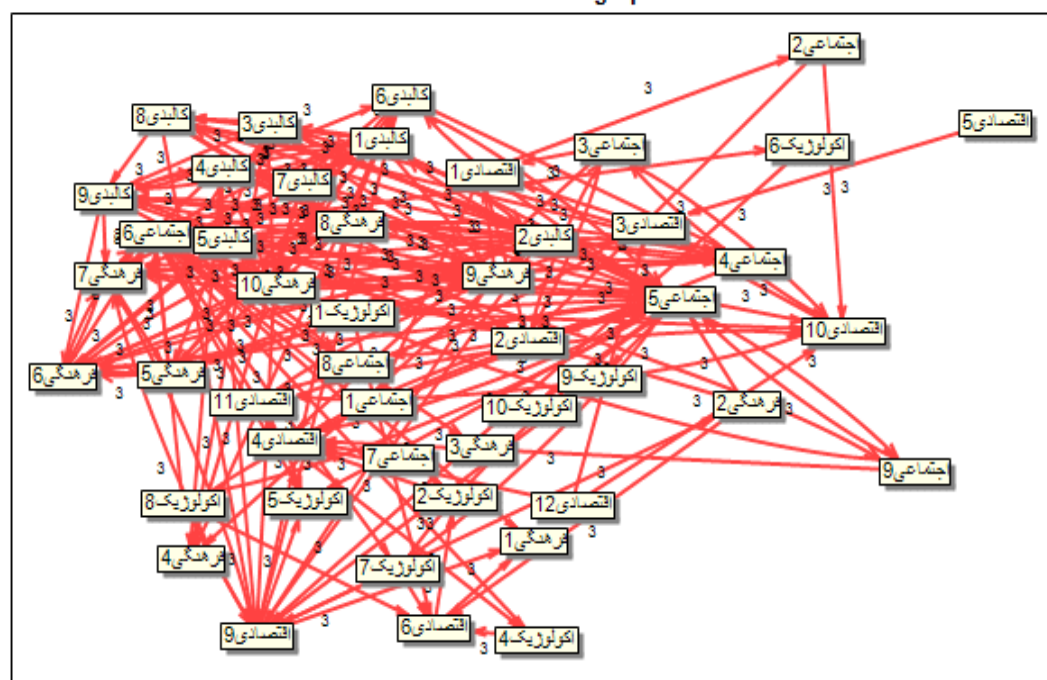
۱- ارتقاء بخشی فرهنگ بر پایه هویت اصیل

کلیدی را بسیار مشکل می کند. با وجود این، در این سیستم نیز راه های ترسیم شده است که می تواند راهنمای گزینش و شناسایی عوامل کلیدی باشد. از «نرم افزار میک مک» و نحوه تحلیل ماتریس متقاطع برای استخراج عوامل کلیدی موثر در توسعه متوازن استان استفاده می شود. در مجموع متغیرها دارای دو نوع تأثیر هستند: تأثیر مستقیم و تأثیر غیرمستقیم که به ترتیب بررسی خواهند شد. همانطور که در نقشه پراکندگی خروجی تأثیرات مستقیم نرم افزار میک مک دیده می شود، ۱۰ عامل و شاخص اسلامی ایرانی کلیدی تأثیر گذار در منطقه شمال غربی قرار دارند. این عامل ها توسعه متوازن در استان را تحت تأثیر خود قرار می دهند.

متغیرهای تعیین کننده یا تأثیرگذار: وجود چندین عامل تأثیر گذار در نزدیکی منطقه شمال غربی نشان می دهد که چندین عامل بر کل سیستم تأثیر گذار هستند (شکل شماره ۲) این متغیرهای عبارتند از:

- ۱- پراکنش متعادل جمعیت در سازمان فضایی
 - ۲- توزیع متوازن سرانه ها با توجه به اصول صحیح مکانیابی
 - ۳- برنامه ریزی در جهت رشد فیزیکی برنامه ریزی شده در سکونتگاه های شهری و روستایی
 - ۴- تامین امکانات برابر در اتخاذ نوسازی و احیای سکونتگاه های شهری و روستایی
 - ۵- استفاده برابر همه ساکنین مناطق و سکونتگاه ها از فضاهای شهری
 - ۶- نیروی انسانی آموزش دیده (افزایش بازدهی نیروی کار)
 - ۷- توزیع متعادل ثروت (درآمد و هزینه ها)
 - ۸- برخورداری متعادل و متوازن اقشار آسیب دیده از نظام یارانه ای و تامین اجتماعی
 - ۹- دسترسی به فرصت های برابر آموزشی و تحصیلی
 - ۱۰- سرانه مطلوب کاربری ها متناسب با میزان تراکم جمعیت در مناطق شهری و روستایی
- این متغیرها مهم ترین عوامل و شاخص های اسلامی

Direct influence graph



شکل ۳. نقشه روابط مستقیم بین متغیرها (تأثیرات قوی تا بسیار قوی)

شکل قرار گرفته اند. در واقع حالت تنظیمی دارند و گاهی به عنوان اهرم ثانویه عمل می کنند. بسته به سیاست هایی که برنامه ریزان و مدیران برای اهداف خود به کار می گیرد. این متغیرها قابلیت ارتقاء به متغیرهای تأثیرگذار، متغیرهای تعیین کننده یا متغیرهای هدف و ریسک را دارند.

۱- ایجاد فرصت برابر برای تمامی مناطق در بهره برداری از معادن

۲- برخورداری یکسان افراد از حقوق، آزادی های فردی و اجتماعی

۳- حفظ حقوق و کرامت انسانی در بهره برداری از حداقل کالاهای اولیه یا مشترک

۴- لزوم حفظ محیط زیست در فعالیت های اقتصادی و جلوگیری از تخریب محیطی

۵- استفاده از یک برنامه ریزی متعادل کاربری اراضی

اسلامی-ایرانی و نفی پذیرش الگوهای بیگانگان آنچه از این متغیر می توان برداشت کرد، این است که این متغیر نتیجه متغیرهای مستقل است. اگر متغیرهای مستقل و تأثیر گذار روند مثبتی داشته باشند این متغیر نیز مثبت خواهد بود.

متغیرهای مستقل: این متغیرها دارای تأثیر گذاری و تأثیرپذیری پایینی هستند. این متغیرها در قسمت جنوب غربی شکل قرار گرفتند. متغیرهای مستقل را می توان به دو دسته متغیرهای مستقل از سیستم و متغیرهای مستقل نتیجه سیستم تقسیم کرد. همچنان که در نقشه پراکندگی متغیرهای مستقل از سیستم و متغیرهای مستقل نتیجه سیستم مشاهده می شود، هیچ عامل کلیدی در این منطقه قرار نگرفته است.

متغیرهای تنظیمی: این متغیرها در نزدیکی مرکز

۶- دسترسی عادلانه همگان به اطلاعات و اخبار و همینطور سهیم کردن افراد در تصمیم گیریها

۷- شناسایی و حفظ سرمایه های فرهنگی (میراث فرهنگی، نمادها و اسطوره های ملی)

تأثیرات مستقیم متغیرها بر همدیگر

تأثیر متغیرها نسبت به یکدیگر از صفر تا چهار و بر اساس نظر متخصصان می باشد، آن مقدار تأثیری که یک عامل از عوامل دیگر می پذیرد به عنوان تأثیرپذیری و آن مقدار تأثیری که یک عامل بر عوامل دیگر می گذارد به عنوان تأثیرگذاری ثبت شده است (جدول شماره ۳).

تحلیل تأثیرات غیرمستقیم متغیرها بر همدیگر

در این روش هر کدام از روابط متغیرها توسط نرم افزار به توان های ۲، ۳، ۴ و... رسانده و بر این اساس اثرات غیر مستقیم متغیرها سنجیده می شود.

متغیرهای تعیین کننده یا تأثیرگذار: وجود چندین عامل تأثیر گذار در نزدیکی منطقه شمال

غربی نشان می دهد که چندین عامل بر کل سیستم تأثیر گذار هستند (شکل شماره ۴). این متغیرهای عبارتند از:

۱- سرانه مطلوب کاربری ها متناسب با میزان تراکم جمعیت در مناطق شهری و روستایی

۲- توزیع متوازن سرانه ها با توجه به اصول صحیح مکانیابی

۳- برنامه ریزی در جهت رشد فیزیکی برنامه ریزی شده در سکونتگاه های شهری و روستایی

۴- تامین امکانات برابر در اتخاذ نوسازی و احیای سکونتگاه های شهری و روستایی

۵- استفاده برابر همه ساکنین مناطق و سکونتگاهها از فضاهای شهری

۶- نیروی انسانی آموزش دیده (افزایش بازدهی نیروی کار)

۷- توزیع متعادل ثروت (درآمد و هزینه ها)

۸- برخورداری متعادل و متوازن اقشار آسیب دیده از



جدول ۳. تأثیرات مستقیم متغیرها از یکدیگر

مؤلفه	شاخص	تأثیرگذاری	تأثیرپذیری
عدالت اقتصادی	ایجاد فرصت برابر برای تمامی مناطق در بهره برداری از معادن	۸۱	۹۳
	دسترسی برابر افراد به امکانات و خدمات اقتصادی	۹۰	۹۲
	استفاده متعادل از منابع طبیعی و مواهب عمومی همگانی	۷۶	۹۹
	توزیع متعادل ثروت (درآمد و هزینه ها)	۹۲	۷۹
	کارایی اقتصادی (استفاده بهینه از منابع)	۱۰۷	۹۳
	کارایی فنی و تخصصی (بهره برداری در بهترین موقعیت ممکن)	۸۰	۸۵
	نیروی انسانی آموزش دیده (افزایش بازدهی نیروی کار)	۸۸	۷۷
	استفاده متعادل از همه بخش های فعالیت های اقتصادی (صنعت، کشاورزی، خدماتی)	۹۹	۹۶
	اعتدال در به کارگیری و مصرف عوامل تولید	۱۰۶	۹۳
	رعایت اعتدال بین نسلی در بهره برداری از ثروت های طبیعی	۸۱	۸۹
	جلوگیری از احتکار	۷۰	۷۶
	استفاده از الگوی توسعه بومی	۹۶	۹۳

۹۰	۸۴	برخورداری یکسان افراد از حقوق ، آزادی های فردی و اجتماعی	عدالت اجتماعی
۹۷	۱۰۴	دسترسی برابر همه افراد از امکانات و خدمات اجتماعی	
۹۱	۱۰۵	دسترسی برابر افراد به پایگاه و منزلت اجتماعی	
۹۴	۱۰۰	حفظ حقوق و کرامت انسانی در بهره برداری از حداقل کالاهای اولیه یا مشترک	
۹۵	۱۰۵	مسئول بودن همه افراد در برابر اجرای قانون	
۱۰۸	۱۰۸	امکانات مساوی قانونی برای همه (برابری در مقابل قانون)	
۸۳	۸۸	برخورداری متعادل و متوازن اقشار آسیب دیده از نظام یارانه ای و تامین اجتماعی	
۹۳	۹۵	حق برابر همه افراد در بر طرف کردن نیاز ها و موانع و مشکلات	
۹۲	۱۰۶	افزایش کارایی سازمان ها(از طریق استفاده از تصمیم گیری های جمعی)	عدالت اکولوژی
۸۷	۱۱۳	پراکنش متعادل جمعیت در سازمان فضایی	
۹۹	۸۷	فراهم کردن امکانات برای بهره برداری از منابع با توجه به قابلیت ها و پتانسیل ها	
۸۲	۸۴	استفاده از سیستم های پویا و پایدار اکولوژیکی و حمایت از تنوع زیستی	
۸۵	۷۶	استفاده از یک نظام مدیریت تولید اکولوژیکی (کشاورزی ارگانیک)	
۸۹	۶۳	لزوم حفظ محیط زیست در فعالیت های اقتصادی و جلوگیری از تخریب محیطی	
۸۴	۷۰	استفاده از منابع طبیعی تجدید شونده	
۹۳	۷۸	استفاده از یک برنامه ریزی متعادل کاربری اراضی	
۹۸	۷۸	ایجاد فرصت برابر برای تمامی مناطق در بهره برداری از منابع	
۹۳	۹۲	دسترسی برابر در استفاده از منابع طبیعی	
۸۸	۸۰	کنترل آلودگی از طریق آموزش روش های کاهش اثرات منفی انسان بر محیط	

۹۳	۷۶	دسترسی عادلانه همگان به اطلاعات و اخبار و همینطور سهیم کردن افراد در تصمیم گیریها	عدالت فرهنگی
۹۲	۹۳	حق برابر همگان در افزایش آگاهی از حقوق شهروندی شان	
۱۰۴	۲۴	ارتقاء بخشی فرهنگ بر پایه هویت اصیل اسلامی-ایرانی و نفی پذیرش الگوهای بیگانگان	
۹۷	۹۴	حق برخورداری برابر در استفاده از فضاها و مراکز فرهنگی	
۸۹	۹۳	حق برخورداری از کالاها و خدمات فرهنگی متناسب با فرهنگ خودی	
۸۸	۱۰۴	دسترسی به فرصت های برابر آموزشی و تحصیلی	
۹۳	۸۷	شناسایی و حفظ سرمایه های فرهنگی (میراث فرهنگی، نمادها و اسطوره های ملی)	
۹۹	۱۰۰	احترام و به رسمیت شناختن تمایزهای فرهنگی، قومی، زبانی و مذهبی	
۹۵	۹۳	به حداقل رساندن آسیب های فرهنگی (بی اعتمادی، از خودبیگانگی فرهنگی)	
۹۰	۹۹	توزیع عادلانه و متوازن بودجه فرهنگی بین مراکز فرهنگی و آموزشی	
۸۵	۹۹	سرانه مطلوب کاربری ها متناسب با میزان تراکم جمعیت در مناطق شهری و روستایی	عدالت کالبدی
۸۴	۱۰۵	توزیع متوازن سرانه ها با توجه به اصول صحیح مکانیابی	
۹۲	۱۰۹	دسترسی مناسب و برابر ساکنین سکونتگاه های شهری و روستایی به جاده ها، بیمارستان ها، مدارس	
۹۰	۱۰۲	جلوگیری از دادن رانت ها و امتیازها به گروهی خاص در مناطق	
۸۱	۱۰۶	برنامه ریزی در جهت رشد فیزیکی برنامه ریزی شده در سکونتگاه های شهری و روستایی	
۸۵	۱۰۷	تامین امکانات برابر در اتخاذ نوسازی و احیای سکونتگاه های شهری و روستایی	
۸۸	۷۵	دسترسی به زیرساخت ها و سیاست های تشویقی در مناطق کمتر توسعه یافته یا مناطق بدون توان	
۸۱	۱۰۴	استفاده برابر همه ساکنین مناطق و سکونتگاه ها از فضاهای شهری	
۸۵	۶۵	تامین نیازها متناسب با مناطق و سکونتگاهها	

نظام یارانه ای و تامین اجتماعی

۹- استفاده از سیستم های پویا و پایدار اکولوژیکی و حمایت از تنوع زیستی

این متغیرها مهم ترین عوامل و شاخص های اسلامی ایرانی تأثیر گذار غیر مستقیم در ایجاد توسعه متوازن استان خراسان رضوی می باشند. **متغیرهای دو وجهی:** این متغیرها دارای دو ویژگی مشترک تأثیرگذاری بالا و تأثیر پذیری بالا هستند و هر عملی روی آنها در متغیرهای دیگر نیز تغییر خواهد کرد. این متغیرها را می توان به دو دسته متغیرهای ریسک و متغیرهای هدف تقسیم کرد.

۱- متغیرهای ریسک: این متغیرها چنان که در شکل نشان داده شده است در بالای خط قطری ناحیه شمال شرقی شکل قرار گرفته اند و ظرفیت بسیار زیادی برای تبدیل شدن به بازیگران کلیدی سیستم دارد. همچنان که در نقشه پراکندگی متغیرها مشاهده می شود ۷ متغیر در این قسمت قرار گرفته است (شکل شماره ۴).

۲- متغیرهای هدف: این متغیرها زیر ناحیه قطری شمال شرقی صفحه قرار می گیرند، این متغیرها در واقع نتایج تکاملی سیستم و نمایانگر اهداف ممکن در یک سیستم هستند. با دست کاری و ایجاد تغییرات در این متغیرها به تکامل سیستم برنامه و هدف خود دست یافت. نتایج نشان می دهد که ۳ متغیر در این قسمت مشاهده می شود (شکل شماره ۴).

متغیرهای تأثیرپذیر: این متغیرها در قسمت جنوبی شرقی شکل قرار گرفته اند و می توان آنها را متغیرهای نتیجه نیز نامید. این متغیرها از تأثیر پذیری بسیار بالا از سیستم و تأثیر گذاری بسیار پایین در سیستم برخوردار هستند.

۱- ارتقاء بخشی فرهنگ بر پایه هویت اصیل اسلامی-ایرانی و نفی پذیرش الگوهای بیگانگان آنچه از این متغیرهای تأثیرپذیر می توان برداشت کرد، این است که این متغیرها نتیجه متغیرهای مستقل هستند. که اگر متغیرهای مستقل و تأثیر گذار روند مثبتی داشته باشند این متغیرها نیز

مثبت خواهند بود.

متغیرهای مستقل: این متغیرها دارای تأثیرگذاری و تأثیرپذیری پایینی هستند. این متغیرها در قسمت جنوب غربی شکل قرار گرفتند. متغیرهای مستقل را می توان به دو دسته متغیرهای مستقل از سیستم و متغیرهای مستقل نتیجه سیستم تقسیم کرد. همچنان که در نقشه پراکندگی متغیرهای مستقل از سیستم و متغیرهای مستقل نتیجه سیستم مشاهده می شود، هیچ عامل کلیدی در این منطقه قرار نگرفته است.

متغیرهای تنظیمی: این متغیرها در نزدیکی مرکز شکل قرار گرفته اند. در واقع حالت تنظیمی دارند و گاهی به عنوان اهرم ثانویه عمل می کنند. بسته به سیاست هایی که شهرداری برای اهداف خود به کار می گیرد. این متغیرها قابلیت ارتقاء به متغیرهای تأثیرگذار، متغیرهای تعیین کننده یا متغیرهای هدف و ریسک را دارند.

۱- شناسایی و حفظ سرمایه های فرهنگی (میراث فرهنگی، نمادها و اسطوره های ملی)

۲- دسترسی برابر افراد به امکانات و خدمات اقتصادی

۳- برخورداری یکسان افراد از حقوق، آزادی های فردی و اجتماعی

۴- ایجاد فرصت برابر برای تمامی مناطق در بهره برداری از معادن

۵- پراکنش متعادل جمعیت در سازمان فضایی

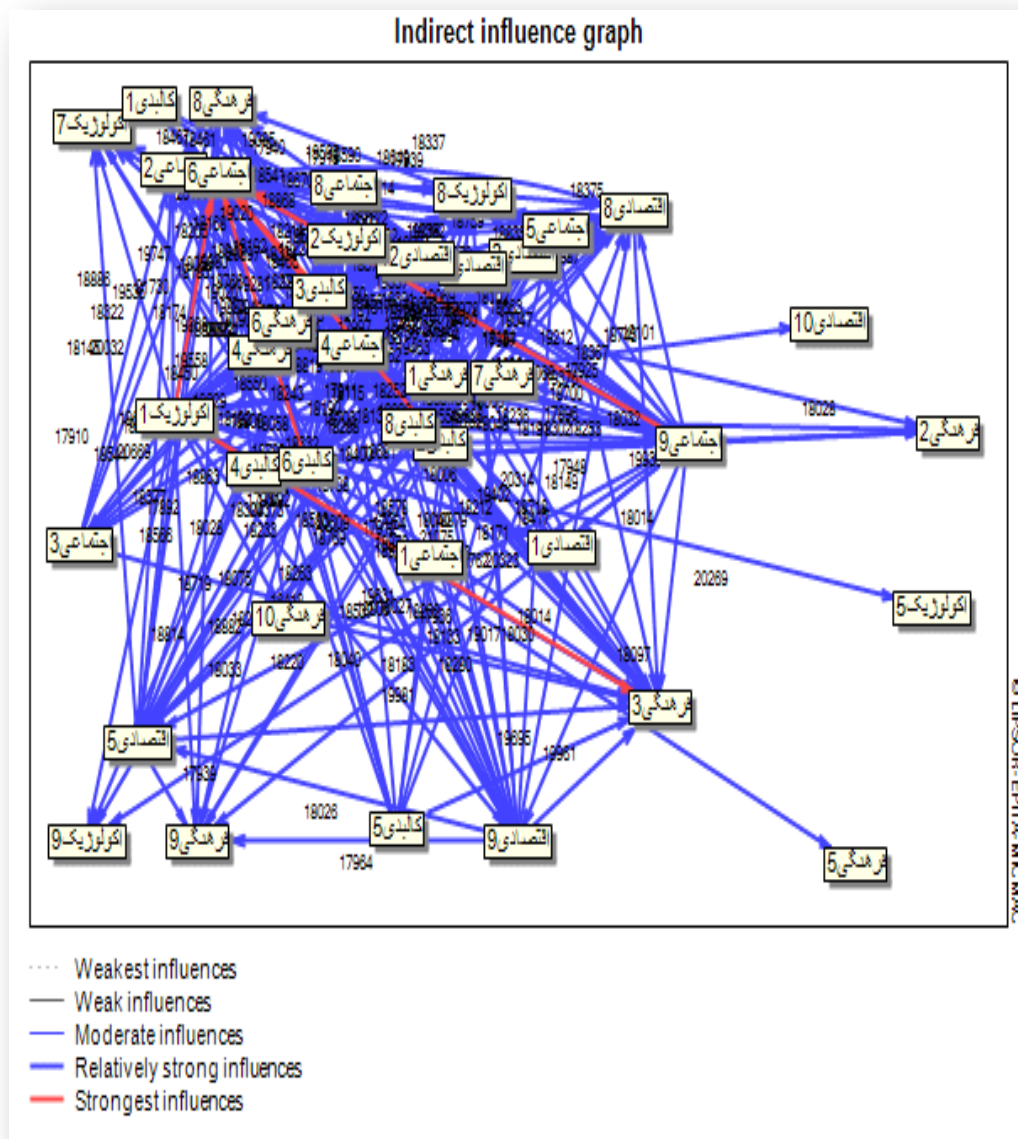
۶- استفاده از یک برنامه ریزی متعادل کاربری اراضی

۷- دسترسی عادلانه همگان به اطلاعات و اخبار و همینطور سهیم کردن افراد در تصمیم گیریها

۸- لزوم حفظ محیط زیست در فعالیت های اقتصادی و جلوگیری از تخریب محیطی

تأثیرپذیری غیرمستقیم

همانطور که مباحث پیش توضیح داده شده است تأثیر متغیرها نسبت به یکدیگر از صفر تا چهارو بر اساس نظر متخصصان می باشد، آن مقدار تأثیری که یک عامل از عوامل دیگری پذیرد به عنوان تأثیرپذیری و آن مقدار تأثیری که یک عامل بر عوامل



شکل ۵. نقشه روابط غیرمستقیم بین متغیرها (تأثیرات قوی تا بسیار قوی)

متغیرها بر همدیگر
همانطور که مشاهده می شود، در وضعیت پتانسیلی تأثیرات مستقیم متغیرها، متغیرهای تأثیر گذار افزایش یافته اند. از تعداد متغیرهای مستقل کاهش یافته است. این نتایج نشان می دهد که متغیرها پتانسیل تبدیل به متغیرهای تأثیر گذار را دارند و

دیگر می گذارد به عنوان تأثیرگذاری ثبت شده است. مقدار تأثیری که تک تک عوامل بر یکدیگر می گذارند توسط نرم افزار میک به توان های مختلف رسانده است که مجموع آنها مقدار کمی تأثیرپذیری غیر مستقیم را تشکیل می دهد (جدول شماره ۴).
تحلیل تأثیرات پتانسیل مستقیم و غیرمستقیم

جدول ۴. تاثیرات غیرمستقیم متغیرها از یکدیگر

مؤلفه	شاخص	تاثیرگذاری	تاثیرپذیری
عدالت اقتصادی	ایجاد فرصت برابر برای تمامی مناطق در بهره‌برداری از معادن	۶۸۲۸۸۲	۷۵۳۴۶۱
	دسترسی برابر افراد به امکانات و خدمات اقتصادی	۷۲۹۰۹۹	۷۵۳۹۱۲
	استفاده متعادل از منابع طبیعی و مواهب عمومی همگانی	۶۱۴۸۱۱	۸۱۴۸۸۸
	توزیع متعادل ثروت (درآمد و هزینه‌ها)	۷۴۳۹۲۰	۶۴۹۵۵۱
	کارایی اقتصادی (استفاده بهینه از منابع)	۸۶۵۳۷۷	۷۶۲۷۹۰
	کارایی فنی و تخصصی (بهره‌برداری در بهترین موقعیت ممکن)	۶۵۷۶۱۵	۶۹۴۹۷۹
	نیروی انسانی آموزش دیده (افزایش بازدهی نیروی کار)	۷۲۸۰۶۲	۶۳۷۹۷۱
	استفاده متعادل از همه بخش‌های فعالیت‌های اقتصادی (صنعت، کشاورزی، خدماتی)	۸۱۱۶۶۷	۷۸۳۱۲۷
	اعتدال در به کارگیری و مصرف عوامل تولید	۸۶۵۹۷۸	۷۵۷۸۰۶
	رعایت اعتدال بین نسلی در بهره‌برداری از ثروت‌های طبیعی	۶۵۷۱۰۹	۷۲۱۳۶۷
	جلوگیری از احتکار	۵۶۸۷۷۵	۶۲۱۲۴۵
	استفاده از الگوی توسعه بومی	۷۸۰۴۱۹	۷۵۸۰۷۴
عدالت اجتماعی	برخورداري يكسان افراد از حقوق، آزادی‌های فردی و اجتماعی	۶۹۲۸۹۳	۷۳۷۸۷۷
	دسترسی برابر همه افراد از امکانات و خدمات اجتماعی	۸۴۷۷۹۲	۷۸۹۳۴۶
	دسترسی برابر افراد به پایگاه و منزلت اجتماعی	۸۴۵۲۰۵	۷۴۱۹۷۸
	حفظ حقوق و کرامت انسانی در بهره‌برداری از حداقل کالاهای اولیه یا مشترک	۸۰۹۵۹۹	۷۶۵۰۱۱
	مسئول بودن همه افراد در برابر اجرای قانون	۸۶۴۴۸۹	۷۷۳۰۸۶
	امکانات مساوی قانونی برای همه (برابری در مقابل قانون)	۸۵۷۷۶۸	۸۷۶۳۲۷
	برخورداري متعادل و متوازن اقشار آسیب دیده از نظام یارانه ای و تامین اجتماعی	۷۴۲۰۳۰	۶۷۹۴۱۵
	حق برابر همه افراد در بر طرف کردن نیازها و موانع و مشکلات	۷۹۱۳۱۵	۷۵۹۶۲۵
	افزایش کارایی سازمان‌ها (از طریق استفاده از تصمیم‌گیری‌های جمعی)	۸۸۰۶۳۵	۷۵۴۴۹۹

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۵ زمستان ۹۵
No.45 Winter 2016

■ ۲۲ ■

۷۰۳۹۰۸	۹۱۲۶۱۹	پراکنش متعادل جمعیت در سازمان فضایی	عدالت اکولوژی
۸۰۴۱۰۹	۷۲۲۱۲۸	فراهم کردن امکانات برای بهره برداری از منابع با توجه به قابلیت ها و پتانسیل ها	
۶۷۰۵۱۱	۶۸۴۱۱۷	استفاده از سیستم های پویا و پایدار اکولوژیکی و حمایت از تنوع زیستی	
۶۹۳۳۸۳	۶۰۷۲۴۳	استفاده از یک نظام مدیریت تولید اکولوژیکی (کشاورزی ارگانیک)	
۷۳۰۷۰۹	۵۲۳۷۹۸	لزوم حفظ محیط زیست در فعالیت های اقتصادی و جلوگیری از تخریب محیطی	
۶۸۷۷۸۸	۵۸۷۲۳۰	استفاده از منابع طبیعی تجدید شونده	
۷۵۹۶۰۳	۶۳۰۰۸۱	استفاده از یک برنامه ریزی متعادل کاربری اراضی	
۸۰۱۵۶۳	۶۲۷۸۸۷	ایجاد فرصت برابر برای تمامی مناطق در بهره برداری از منابع	
۷۵۴۸۲۰	۷۵۳۸۲۶	دسترسی برابر در استفاده از منابع طبیعی	
۷۱۵۲۴۶	۶۵۶۱۲۶	کنترل آلودگی از طریق آموزش روش های کاهش اثرات منفی انسان بر محیط	عدالت فرهنگی
۷۵۹۹۰۳	۶۱۲۷۰۸	دسترسی عادلانه همگان به اطلاعات و اخبار و همینطور سهیم کردن افراد در تصمیم گیریها	
۷۵۳۹۳۴	۷۴۱۳۴۳	حق برابر همگان در افزایش آگاهی از حقوق شهروندی شان	
۸۴۹۶۸۵	۱۹۰۵۶۸	ارتقاء بخشی فرهنگ بر پایه هویت اصیل اسلامی-ایرانی و نفی پذیرش الگوهای بیگانگان	
۷۸۹۲۲۱	۷۶۶۳۵۳	حق برخورداری برابر در استفاده از فضاها و مراکز فرهنگی	
۷۲۵۷۰۱	۷۵۰۲۸۴	حق برخورداری از کالاها و خدمات فرهنگی متناسب با فرهنگ خودی	
۷۱۵۷۶۱	۸۴۲۱۶۴	دسترسی به فرصت های برابر آموزشی و تحصیلی	
۷۶۱۶۹۷	۷۱۸۲۸۸	شناسایی و حفظ سرمایه های فرهنگی (میراث فرهنگی، نمادها و اسطوره های ملی)	
۷۹۷۰۱۳	۸۰۲۳۵۵	احترام و به رسمیت شناختن تمایزهای فرهنگی، قومی، زبانی و مذهبی	
۷۶۴۹۴۲	۷۴۸۸۹۰	به حداقل رساندن آسیب های فرهنگی (بی اعتمادی، از خودبیگانگی فرهنگی)	
۷۲۶۷۴۷	۸۲۵۲۰۹	توزیع عادلانه و متوازن بودجه فرهنگی بین مراکز فرهنگی و آموزشی	

۷۰۳۹۰۸	۹۱۲۶۱۹	پراکنش متعادل جمعیت در سازمان فضایی	عدالت اکولوژی
۸۰۴۱۰۹	۷۳۲۱۲۸	فراهم کردن امکانات برای بهره برداری از منابع با توجه به قابلیت ها و پتانسیل ها	
۶۷۰۵۱۱	۶۸۴۱۱۷	استفاده از سیستم های پویا و پایدار اکولوژیکی و حمایت از تنوع زیستی	
۶۹۳۳۸۳	۶۰۷۲۴۳	استفاده از یک نظام مدیریت تولید اکولوژیکی (کشاورزی ارگانیک)	
۷۳۰۷۰۹	۵۲۳۷۹۸	لزوم حفظ محیط زیست در فعالیت های اقتصادی و جلوگیری از تخریب محیطی	
۶۸۷۷۸۸	۵۸۷۲۳۰	استفاده از منابع طبیعی تجدید شونده	
۷۵۹۶۰۳	۶۳۰۰۸۱	استفاده از یک برنامه ریزی متعادل کاربری اراضی	
۸۰۱۵۶۳	۶۲۷۸۸۷	ایجاد فرصت برابر برای تمامی مناطق در بهره برداری از منابع	
۷۵۴۸۲۰	۷۵۳۸۲۶	دسترسی برابر در استفاده از منابع طبیعی	
۷۱۵۲۴۶	۶۵۶۱۲۶	کنترل آلودگی از طریق آموزش روش های کاهش اثرات منفی انسان بر محیط	
۷۵۹۹۰۳	۶۱۲۷۰۸	دسترسی عادلانه همگان به اطلاعات و اخبار و همینطور سهیم کردن افراد در تصمیم گیریها	عدالت فرهنگی
۷۵۳۹۳۴	۷۴۱۳۴۳	حق برابر همگان در افزایش آگاهی از حقوق شهروندی شان	
۸۴۹۶۸۵	۱۹۰۵۶۸	ارتقاء بخشی فرهنگ بر پایه هویت اصیل اسلامی-ایرانی و نفی پذیرش الگوهای بیگانگان	
۷۸۹۲۲۱	۷۶۶۳۵۳	حق برخورداری برابر در استفاده از فضاها و مراکز فرهنگی	
۷۲۵۷۰۱	۷۵۰۲۸۴	حق برخورداری از کالاها و خدمات فرهنگی متناسب با فرهنگ خودی	
۷۱۵۷۶۱	۸۴۲۱۶۴	دسترسی به فرصت های برابر آموزشی و تحصیلی	
۷۶۱۶۹۷	۷۱۸۲۸۸	شناسایی و حفظ سرمایه های فرهنگی (میراث فرهنگی، نمادها و اسطوره های ملی)	
۷۹۷۰۱۳	۸۰۲۳۵۵	احترام و به رسمیت شناختن تمایزهای فرهنگی، قومی، زبانی و مذهبی	
۷۶۴۹۴۲	۷۴۸۸۹۰	به حداقل رساندن آسیب های فرهنگی (بی اعتمادی، از خودبیگانگی فرهنگی)	
۷۲۶۷۴۷	۸۲۵۲۰۹	توزیع عادلانه و متوازن بودجه فرهنگی بین مراکز فرهنگی و آموزشی	

۶۸۹۴۶۳	۸۱۷۲۲۳	سرانه مطلوب کاربری‌ها متناسب با میزان تراکم جمعیت در مناطق شهری و روستایی
۶۸۱۹۱۹	۸۷۲۷۷۹	توزیع متوازن سرانه‌ها با توجه به اصول صحیح مکانیابی
۷۴۹۲۹۲	۸۸۱۲۰۰	دسترسی مناسب و برابر ساکنین سکونتگاه‌های شهری و روستایی به جاده‌ها، بیمارستان‌ها، مدارس
۷۳۵۵۲۵	۸۱۱۴۵۹	جلوگیری از دادن رانت‌ها و امتیازها به گروهی خاص در مناطق
۶۶۳۱۰۷	۸۵۶۲۳۲	برنامه ریزی در جهت رشد فیزیکی برنامه ریزی شده در سکونتگاه‌های شهری و روستایی
۶۹۲۴۷۴	۸۷۹۶۸۰	تامین امکانات برابر در اتخاذ نوسازی و احیای سکونتگاه‌های شهری و روستایی
۷۱۸۷۳۵	۵۹۹۳۰۳	دسترسی به زیرساخت‌ها و سیاست‌های تشویقی در مناطق کمتر توسعه یافته یا مناطق بدون توان
۶۵۷۸۶۳	۸۴۸۲۲۷	استفاده برابر همه ساکنین مناطق و سکونتگاه‌ها از فضاهای شهری
۶۹۰۱۷۳	۵۲۴۳۷۰	تامین نیازها متناسب با مناطق و سکونتگاه‌ها

عدالت
کالبدی

عوامل کلیدی موثر دیگر که تاثیرگذاری بیشتری در توسعه متوازن استان داشته‌اند در جدول زیر و در رنگ‌های مختلف نشان داده شده‌اند.

نتیجه‌گیری و جمع‌بندی

هدف کلی توسعه، رشد و تعالی همه جانبه جوامع انسانی است. از این رو در فرآیند برنامه ریزی برای دستیابی به توسعه و قرار گرفتن در مسیر آن، شناخت و درک شرایط و مقتضیات جوامع انسانی و نیازهای آنان در ابعاد مختلف از جمله اقدامات ضروری در این زمینه هاست. آنچه مسلم است این ضرورت در همه جا به طور یکسان مطرح نمی‌شود و امکانات و منابع نیز در همه جا یکسان نیست. نیروی انسانی از مهمترین عوامل توسعه است و انگیزش او به تلاش و فعالیت، در گرو رفتار عادلانه با او است. بی‌عدالتی موجب خدشه بر کرامت انسانی و خروج سرمایه‌های اجتماعی، کاهش عزم ملی برای فعالیت و تهدید سلامت روانی جامعه می‌شود. اگرچه ممکن است در اثر رشد غیرمتعادل و غیرمنصفانه، بخش‌هایی از جامعه به توسعه اقتصادی دست یابند؛

همچنین پتانسیل تاثیرگذاری و تأثر پذیری متغیرها به مانند تاثیرات و تأثیرگذاری مستقیم و غیر مستقیم متغیرها می‌باشد و متغیرهایی که تأثیرات مستقیم زیادی داشته‌اند و پتانسیل تأثیرگذاری آنها زیاد می‌باشد.

رتبه‌بندی تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم

همچنان که در جدول ذیل مشاهده می‌شود، رتبه متغیرها از لحاظ تأثیرگذاری و تأثیر پذیری مستقیم و غیر مستقیم آورده شده است، نتایج نشان می‌دهد که در رتبه بندی بین ده متغیر اول، چهار متغیر از مولفه عدالت اکولوژیکی، سه متغیر از مولفه عدالت کالبدی، دو متغیر عدالت اقتصادی، یک متغیر عدالت اکولوژیکی تأثیرگذاری زیادی در توسعه متوازن استان داشته‌اند. از میان ۵۰ عامل بررسی شده در این تحقیق، دو شاخص پراکنش متعادل جمعیت در سازمان فضایی و دسترسی مناسب و برابر ساکنین سکونتگاه‌های شهری و روستایی به جاده‌ها، بیمارستان‌ها، مدارس و ... به عنوان کلیدی ترین عوامل موثر در توسعه متوازن استان می‌باشند.

جدول ۵. تاثیر گذاری و تأثیر پذیری مستقیم و غیرمستقیم پتانسیلی متغیرها از یکدیگر

رتبه	شاخص	پتانسیل اثرگذاری مستقیم	متغیر	پتانسیل اثرپذیری مستقیم	متغیر	پتانسیل اثرگذاری غیرمستقیم	متغیر	پتانسیل اثرپذیری غیرمستقیم
۱	اجتماعی ۹	۲۶۵	اقتصادی ۱۰	۲۳۴	اجتماعی ۹	۲۶۴	اقتصادی ۱۰	۲۳۳
۲	فرهنگی ۳	۲۶۳	اقتصادی ۳	۲۲۵	فرهنگی ۳	۲۶۲	اقتصادی ۳	۲۲۴
۳	کالبدی ۹	۲۶۱	اجتماعی ۲	۲۲۱	کالبدی ۹	۲۶۱	اجتماعی ۳	۲۲۲
۴	کالبدی ۱	۲۵۲	اجتماعی ۳	۲۲۱	کالبدی ۱	۲۵۲	اجتماعی ۴	۲۲۱
۵	اجتماعی ۶	۲۴۷	اجتماعی ۴	۲۲۱	اجتماعی ۶	۲۴۷	اجتماعی ۲	۲۲۱
۶	کالبدی ۲	۲۴۷	اکولوژیک ۹	۲۱۹	کالبدی ۲	۲۴۶	اکولوژیک ۹	۲۲۰
۷	اقتصادی ۱۲	۲۴۱	اقتصادی ۴	۲۱۶	اکولوژیک ۷	۲۴۱	اقتصادی ۴	۲۱۵
۸	اکولوژیک ۷	۲۴۱	اقتصادی ۹	۲۱۴	اقتصادی ۱۲	۲۳۸	اجتماعی ۱	۲۱۳
۹	اجتماعی ۲	۲۳۴	اجتماعی ۱	۲۱۴	اجتماعی ۲	۲۳۷	اقتصادی ۹	۲۱۳
۱۰	فرهنگی ۲	۲۳۰	اقتصادی ۲	۲۱۲	فرهنگی ۲	۲۳۰	اقتصادی ۲	۲۱۳
۱۱	اجتماعی ۸	۲۲۸	اقتصادی ۱	۲۰۸	اجتماعی ۸	۲۳۰	فرهنگی ۱	۲۰۹
۱۲	اقتصادی ۸	۲۲۵	اقتصادی ۵	۲۰۸	اجتماعی ۱	۲۲۸	اجتماعی ۸	۲۰۹
۱۳	اجتماعی ۱	۲۲۵	اجتماعی ۶	۲۰۸	کالبدی ۷	۲۲۷	اقتصادی ۱	۲۰۸
۱۴	کالبدی ۴	۲۲۵	اجتماعی ۸	۲۰۸	کالبدی ۴	۲۲۵	اجتماعی ۶	۲۰۸
۱۵	کالبدی ۷	۲۲۵	اکولوژیک ۱	۲۰۸	اکولوژیک ۱	۲۲۴	اقتصادی ۵	۲۰۷
۱۶	اکولوژیک ۱	۲۲۳	اکولوژیک ۲	۲۰۸	کالبدی ۸	۲۲۳	اکولوژیک ۱	۲۰۷
۱۷	کالبدی ۸	۲۲۳	فرهنگی ۱	۲۰۸	اقتصادی ۸	۲۲۱	اکولوژیک ۸	۲۰۷
۱۸	فرهنگی ۹	۲۱۹	فرهنگی ۸	۲۰۸	فرهنگی ۹	۲۱۸	اکولوژیک ۲	۲۰۷
۱۹	اقتصادی ۵	۲۱۷	اکولوژیک ۸	۲۰۶	اجتماعی ۴	۲۱۷	فرهنگی ۸	۲۰۷
۲۰	اجتماعی ۴	۲۱۶	فرهنگی ۳	۲۰۶	اجتماعی ۵	۲۱۶	فرهنگی ۳	۲۰۷
۲۱	اجتماعی ۳	۲۱۴	فرهنگی ۹	۲۰۶	اقتصادی ۵	۲۱۵	فرهنگی ۹	۲۰۵
۲۲	اجتماعی ۵	۲۱۴	اکولوژیک ۱۰	۲۰۵	اجتماعی ۳	۲۱۴	اکولوژیک ۱۰	۲۰۵
۲۳	اقتصادی ۹	۲۰۵	فرهنگی ۶	۲۰۵	کالبدی ۳	۲۰۵	فرهنگی ۶	۲۰۵
۲۴	کالبدی ۳	۲۰۵	اقتصادی ۱۲	۲۰۳	اقتصادی ۹	۲۰۲	اکولوژیک ۷	۲۰۲
۲۵	اکولوژیک ۸	۱۹۷	اکولوژیک ۷	۲۰۳	اکولوژیک ۸	۱۹۶	کالبدی ۳	۲۰۲
۲۶	فرهنگی ۶	۱۹۵	اجتماعی ۵	۲۰۱	کالبدی ۶	۱۹۵	فرهنگی ۲	۲۰۲
۲۷	کالبدی ۶	۱۹۵	اکولوژیک ۵	۲۰۱	کالبدی ۵	۱۹۵	اکولوژیک ۵	۲۰۲
۲۸	کالبدی ۵	۱۹۴	فرهنگی ۲	۲۰۱	فرهنگی ۶	۱۹۵	اقتصادی ۱۲	۲۰۱
۲۹	فرهنگی ۷	۱۹۲	کالبدی ۳	۲۰۱	اکولوژیک ۳	۱۸۹	اجتماعی ۵	۲۰۱
۳۰	اقتصادی ۴	۱۹۰	اقتصادی ۱۱	۱۹۹	فرهنگی ۷	۱۸۸	اقتصادی ۱۱	۲۰۱
۳۱	فرهنگی ۸	۱۸۸	فرهنگی ۴	۱۹۹	فرهنگی ۸	۱۸۷	فرهنگی ۴	۱۹۹
۳۲	اکولوژیک ۳	۱۸۶	اقتصادی ۸	۱۹۷	اقتصادی ۴	۱۸۴	فرهنگی ۷	۱۹۸

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۵ زمستان ۹۵
No.45 Winter 2016

۲۶

۱۹۷	اقتصادی ۸	۱۸۳	فرهنگی ۱۰	۱۹۷	اکولوژیک ۶	۱۸۱	اقتصادی ۲	۳۳
۱۹۷	اکولوژیک ۶	۱۸۱	اقتصادی ۷	۱۹۷	فرهنگی ۷	۱۸۱	فرهنگی ۱۰	۳۴
۱۹۶	فرهنگی ۵	۱۷۹	فرهنگی ۴	۱۹۵	اجتماعی ۹	۱۷۷	اقتصادی ۷	۳۵
۱۹۶	اجتماعی ۹	۱۷۷	اقتصادی ۱	۱۹۵	فرهنگی ۵	۱۷۷	فرهنگی ۴	۳۶
۱۹۱	فرهنگی ۱۰	۱۷۷	اقتصادی ۲	۱۹۲	فرهنگی ۱۰	۱۷۵	اقتصادی ۱	۳۷
۱۸۷	اکولوژیک ۳	۱۷۱	اکولوژیک ۹	۱۸۸	اکولوژیک ۳	۱۷۰	فرهنگی ۵	۳۸
۱۸۷	کالبدی ۵	۱۷۱	فرهنگی ۵	۱۸۶	کالبدی ۴	۱۶۸	اکولوژیک ۹	۳۹
۱۸۷	کالبدی ۴	۱۶۳	اجتماعی ۷	۱۸۶	کالبدی ۵	۱۶۴	اقتصادی ۱۰	۴۰
۱۸۴	اجتماعی ۷	۱۶۲	اقتصادی ۱۰	۱۸۴	اجتماعی ۷	۱۶۱	اقتصادی ۳	۴۱
۱۷۷	کالبدی ۷	۱۶۱	اکولوژیک ۲	۱۷۷	اکولوژیک ۴	۱۶۱	اجتماعی ۷	۴۲
۱۷۷	اکولوژیک ۴	۱۵۸	اقتصادی ۳	۱۷۷	کالبدی ۱	۱۵۹	اکولوژیک ۲	۴۳
۱۷۶	کالبدی ۱	۱۵۳	اکولوژیک ۱۰	۱۷۷	کالبدی ۷	۱۵۳	اکولوژیک ۵	۴۴
۱۷۶	کالبدی ۲	۱۵۳	اکولوژیک ۵	۱۷۵	کالبدی ۲	۱۵۱	اکولوژیک ۱۰	۴۵
۱۷۵	کالبدی ۸	۱۵۰	اکولوژیک ۴	۱۷۵	کالبدی ۸	۱۵۰	اکولوژیک ۴	۴۶
۱۷۳	کالبدی ۶	۱۴۸	اکولوژیک ۶	۱۷۲	اقتصادی ۶	۱۵۰	اکولوژیک ۶	۴۷
۱۷۲	اقتصادی ۶	۱۴۶	فرهنگی ۱	۱۷۲	کالبدی ۶	۱۴۶	اقتصادی ۶	۴۸
۱۷۲	کالبدی ۹	۱۴۴	اقتصادی ۶	۱۷۲	کالبدی ۹	۱۴۴	فرهنگی ۱	۴۹
۱۶۴	اقتصادی ۷	۱۲۵	اقتصادی ۱۱	۱۶۲	اقتصادی ۷	۱۲۸	اقتصادی ۱۱	۵۰

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management

شماره ۴۵ زمستان ۹۵
No.45 winter 2016

■ ۲۷ ■

شهری و روستایی به عنوان تاثیرگذارترین شاخصهای مستقیم، در توسعه متوازن استان شناسایی شدند. در استان خراسان رضوی، شهرستان مشهد با وجود بارگاه مقدس امام رضا(ع) و پیشینه تاریخی در موقعیتی قرار داشته که بازگشت سرمایه در آن سریع تر بوده، بیشترین سرمایه و امکانات و تولیدات و ۵۱ درصد از جمعیت استان را در خود جای داده است. و بقیه سکونتگاهها هم به دلیل اثر پذیری از وضعیت خاص محیط طبیعی، واقع شدن در منطقه ای خشک و نیمه خشک، پایین بودن میزان بارندگی و توزیع نامناسب زمانی و مکانی، بالا بودن درجه تبخیر و تعرق و جدا افتادگی طبیعی و پراکندگی شدید نقاط سکونتگاهی به صورت مناطق حاشیه ای و عقب مانده مانده اند که ضرورت توسعه متوازن را مطرح می سازد. در این راستا وظیفه برنامه ریزان امور برنامه ریزی و توسعه مناطق این است که اولاً در برنامه های توسعه ماهیت اسلامی ایرانی را مد نظر

ولی پایداری توسعه در گرو رشد هماهنگ، متعادل و منصفانه همه ارکان و اجزاء جامعه است؛ به طوری که گویی «رعایت عدالت، رمز بقا و شرط پایداری فراگرد توسعه است». نتایج این تحقیق نشان می دهد شاخص های پراکنش متعادل جمعیت در سازمان فضایی، توزیع متوازن سرانه ها با توجه به اصول صحیح مکانیابی، برنامه ریزی در جهت رشد فیزیکی برنامه ریزی شده در سکونتگاه های شهری و روستایی، تامین امکانات برابر در اتخاذ نوسازی و احیای سکونتگاه های شهری و روستایی، استفاده برابر همه ساکنین مناطق و سکونتگاهها از فضاهای شهری، نیروی انسانی آموزش دیده (افزایش بازدهی نیروی کار)، توزیع متعادل ثروت (درآمد و هزینه ها)، برخورداری متعادل و متوازن اقشار آسیب دیده از نظام یارانه ای و تامین اجتماعی، دسترسی به فرصت های برابر آموزشی و تحصیلی، سرانه مطلوب کاربری ها متناسب با میزان تراکم جمعیت در مناطق

جدول ۶. رتبه بندی تاثیر گذاری و تأثیر پذیری مستقیم و غیرمستقیم شاخص ها

رتبه	متغیر	اثرگذاری مستقیم	متغیر	اثرپذیری مستقیم	متغیر	اثرگذاری غیر مستقیم	متغیر	اثرپذیری غیر مستقیم
۱	اکولوژیک ۱	۲۵۰	اجتماعی ۶	۲۳۹	اکولوژیک ۱	۲۴۷	اجتماعی ۶	۲۳۷
۲	کالبدی ۳	۲۴۱	فرهنگی ۳	۲۳۰	کالبدی ۳	۲۳۹	فرهنگی ۳	۲۳۰
۳	اجتماعی ۶	۲۳۹	اقتصادی ۳	۲۱۹	اجتماعی ۹	۲۳۹	اقتصادی ۳	۲۲۱
۴	اقتصادی ۵	۲۳۶	اکولوژیک ۲	۲۱۹	کالبدی ۶	۲۳۸	اکولوژیک ۲	۲۱۸
۵	کالبدی ۶	۲۳۶	فرهنگی ۸	۲۱۹	کالبدی ۲	۲۳۶	اکولوژیک ۸	۲۱۷
۶	اقتصادی ۹	۲۳۴	اکولوژیک ۸	۲۱۶	اقتصادی ۹	۲۳۵	فرهنگی ۸	۲۱۶
۷	اجتماعی ۹	۲۳۴	اجتماعی ۲	۲۱۴	اقتصادی ۵	۲۳۴	اجتماعی ۲	۲۱۴
۸	کالبدی ۵	۲۳۴	فرهنگی ۴	۲۱۴	اجتماعی ۵	۲۳۴	فرهنگی ۴	۲۱۴
۹	اجتماعی ۳	۲۳۲	اقتصادی ۸	۲۱۲	اجتماعی ۶	۲۳۲	اقتصادی ۸	۲۱۲
۱۰	اجتماعی ۵	۲۳۲	اجتماعی ۵	۲۱۰	کالبدی ۵	۲۳۲	اجتماعی ۵	۲۰۹
۱۱	کالبدی ۲	۲۳۲	فرهنگی ۹	۲۱۰	کالبدی ۸	۲۳۰	اجتماعی ۴	۲۰۷
۱۲	اجتماعی ۲	۲۳۰	اجتماعی ۴	۲۰۸	اجتماعی ۲	۲۳۰	فرهنگی ۹	۲۰۷
۱۳	فرهنگی ۶	۲۳۰	اقتصادی ۱	۲۰۵	اجتماعی ۳	۲۲۹	اقتصادی ۵	۲۰۷
۱۴	کالبدی ۸	۲۳۰	اقتصادی ۵	۲۰۵	فرهنگی ۶	۲۲۸	فرهنگی ۷	۲۰۶
۱۵	کالبدی ۴	۲۲۵	اقتصادی ۹	۲۰۵	فرهنگی ۱۰	۲۲۴	فرهنگی ۱	۲۰۶
۱۶	اجتماعی ۴	۲۲۱	اقتصادی ۱۲	۲۰۵	کالبدی ۱	۲۲۱	اجتماعی ۸	۲۰۶
۱۷	فرهنگی ۸	۲۲۱	اجتماعی ۸	۲۰۵	اقتصادی ۸	۲۲۰	اکولوژیک ۷	۲۰۶
۱۸	اقتصادی ۸	۲۱۹	اکولوژیک ۷	۲۰۵	کالبدی ۴	۲۲۰	اقتصادی ۱۲	۲۰۵
۱۹	فرهنگی ۱۰	۲۱۹	اکولوژیک ۹	۲۰۵	اجتماعی ۴	۲۱۹	اقتصادی ۹	۲۰۵
۲۰	کالبدی ۱	۲۱۹	فرهنگی ۱	۲۰۵	فرهنگی ۸	۲۱۷	اکولوژیک ۹	۲۰۴
۲۱	اقتصادی ۱۲	۲۱۲	فرهنگی ۷	۲۰۵	اجتماعی ۸	۲۱۴	اجتماعی ۹	۲۰۴
۲۲	اجتماعی ۸	۲۱۰	اقتصادی ۲	۲۰۳	اقتصادی ۱۲	۲۱۱	فرهنگی ۲	۲۰۴
۲۳	فرهنگی ۴	۲۰۸	اجتماعی ۹	۲۰۳	فرهنگی ۴	۲۰۸	اقتصادی ۲	۲۰۴
۲۴	فرهنگی ۲	۲۰۵	فرهنگی ۲	۲۰۳	اکولوژیک ۹	۲۰۴	اقتصادی ۱	۲۰۴
۲۵	فرهنگی ۵	۲۰۵	کالبدی ۳	۲۰۳	فرهنگی ۵	۲۰۳	کالبدی ۳	۲۰۳
۲۶	فرهنگی ۹	۲۰۵	اجتماعی ۳	۲۰۱	فرهنگی ۹	۲۰۳	اجتماعی ۳	۲۰۱
۲۷	اقتصادی ۴	۲۰۳	اجتماعی ۱	۱۹۹	اقتصادی ۴	۲۰۱	اجتماعی ۱	۲۰۰
۲۸	اکولوژیک ۹	۲۰۳	فرهنگی ۱۰	۱۹۹	اجتماعی ۷	۲۰۱	کالبدی ۴	۱۹۹
۲۹	اقتصادی ۲	۱۹۹	کالبدی ۴	۱۹۹	فرهنگی ۲	۲۰۱	اکولوژیک ۵	۱۹۸
۳۰	اقتصادی ۷	۱۹۴	اقتصادی ۱۰	۱۹۷	اقتصادی ۲	۱۹۷	فرهنگی ۱۰	۱۹۷
۳۱	اجتماعی ۷	۱۹۴	اکولوژیک ۵	۱۹۷	اقتصادی ۷	۱۹۷	فرهنگی ۵	۱۹۷

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۵ زمستان ۹۵
No.45 Winter 2016

■ ۲۸ ■

۱۹۵	اقتصادی ۱۰	۱۹۶	اکولوژیک ۲	۱۹۷	فرهنگی ۵	۱۹۲	اکولوژیک ۲	۳۲
۱۹۵	کالبدی ۷	۱۹۵	فرهنگی ۷	۱۹۴	اکولوژیک ۱۰	۱۹۲	فرهنگی ۷	۳۳
۱۹۴	فرهنگی ۶	۱۸۸	اجتماعی ۱	۱۹۴	فرهنگی ۶	۱۸۵	اجتماعی ۱	۳۴
۱۹۴	اکولوژیک ۱۰	۱۸۵	اکولوژیک ۳	۱۹۴	کالبدی ۷	۱۸۵	اکولوژیک ۳	۳۵
۱۹۱	اکولوژیک ۱	۱۸۵	اقتصادی ۱	۱۹۲	اکولوژیک ۱	۱۷۹	اقتصادی ۱	۳۶
۱۸۸	اقتصادی ۶	۱۷۸	اقتصادی ۶	۱۸۸	اقتصادی ۶	۱۷۹	اقتصادی ۱۰	۳۷
۱۸۸	اکولوژیک ۴	۱۷۸	اقتصادی ۱۰	۱۸۸	اکولوژیک ۴	۱۷۷	اقتصادی ۶	۳۸
۱۸۸	کالبدی ۶	۱۷۸	اکولوژیک ۱۰	۱۸۸	کالبدی ۱	۱۷۷	اکولوژیک ۱۰	۳۹
۱۸۷	کالبدی ۹	۱۷۱	اکولوژیک ۷	۱۸۸	کالبدی ۶	۱۷۲	اکولوژیک ۷	۴۰
۱۸۷	کالبدی ۱	۱۷۰	اکولوژیک ۸	۱۸۸	کالبدی ۹	۱۷۲	اکولوژیک ۸	۴۱
۱۸۶	اکولوژیک ۶	۱۶۶	اقتصادی ۳	۱۸۵	اکولوژیک ۶	۱۶۸	اقتصادی ۳	۴۲
۱۸۵	کالبدی ۲	۱۶۶	فرهنگی ۱	۱۸۵	کالبدی ۲	۱۶۸	اکولوژیک ۴	۴۳
۱۸۴	اجتماعی ۷	۱۶۴	اکولوژیک ۴	۱۸۳	اجتماعی ۷	۱۶۸	فرهنگی ۱	۴۴
۱۸۲	اکولوژیک ۳	۱۶۲	کالبدی ۷	۱۸۱	اکولوژیک ۳	۱۶۶	کالبدی ۷	۴۵
۱۸۰	کالبدی ۵	۱۵۹	اکولوژیک ۶	۱۷۹	کالبدی ۵	۱۵۴	اقتصادی ۱۱	۴۶
۱۷۸	کالبدی ۸	۱۵۴	اقتصادی ۱۱	۱۷۹	کالبدی ۸	۱۵۴	اکولوژیک ۶	۴۷
۱۷۶	اقتصادی ۴	۱۴۲	کالبدی ۹	۱۷۴	اقتصادی ۴	۱۴۳	کالبدی ۹	۴۸
۱۷۳	اقتصادی ۷	۱۴۲	اکولوژیک ۵	۱۷۰	اقتصادی ۷	۱۳۹	اکولوژیک ۵	۴۹
۱۶۸	اقتصادی ۱۱	۵۱	فرهنگی ۳	۱۶۸	اقتصادی ۱۱	۵۳	فرهنگی ۳	۵۰

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۵ زمستان ۹۵
No.45 winter 2016

■ ۲۹ ■

داشته باشند و ثانیاً به نحوی عمل نمایند که همه مناطق از خدمات و امکانات متناسب برخوردار شوند و در مناطق کم توان توسعه زمینه جذب سرمایه گذاری را فراهم کند و از زمینه های موجود در این مناطق به صورت بهینه استفاده کنند تا پراکنش جمعیت در سازمان فضایی استان را متعادل تر و از طرف دیگر زمینه ساز توسعه متوازنتر بین مناطق شوند.

منابع و مآخذ

ابراهیمبای سلامی، غلامحیدر (۱۳۸۸) بررسی الگوهای نظری سیاست ها و برنامه های توسعه ایران در آستانه تدوین برنامه پنجم توسعه اقتصادی و اجتماعی؛ مجله اطلاعات سیاسی-اقتصادی، سال بیست و سوم، شماره ۱۰ و ۹ (پیاپی ۲۶۲)، موسسه اطلاعات، تهران.

پاپلی یزدی، محمد حسین و ابراهیمی، محمد امیر (۱۳۹۰) «نظریه های توسعه روستایی، تهران، انتشارات سمت، چاپ ششم، تهران.

پیروزمند، علیرضا (۱۳۹۲) «پیش آمد و پس آمد الگوی توسعه اسلامی»؛ فصلنامه الگوی پیشرفت اسلامی- ایرانی، سال دوم، شماره سوم، سازمان بسیج اساتید، تهران.

ربانی، طاهرا (۱۳۹۱) «روش تحلیل ساختاری، ابزاری برای شناخت و تحلیل متغیرهای موثر بر آینده (موضوعات شهری)»؛ نخستین همایش ملی آینده پژوهی، تهران.

رحمانی فضلی، عبدالرضا (۱۳۹۴) «الگوی توسعه پایدار و متوازن منطقه ای»؛ نشریه علمی- خبری دبیرخانه دائمی همایش الگوی توسعه پایدار و متوازن منطقه ای، سال دوم، شماره ۲۵، شماره مسلسل ۳۵.

رضوانی، محمد رضا (۱۳۸۳) «سنجش و تحلیل سطوح توسعه یافتگی نواحی روستایی در شهرستان سنندج»؛

مجله جغرافیا و توسعه ناحیه ای، شماره سوم، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد.

زنگی آبادی، علی و مهدی احمدیان و محمدجاسم شاهسونی و جابر علی زاده (۱۳۹۲) «تحلیل فضایی توسعه منطقه ای در استان بوشهر با بهره گیری تلفیقی از روش های تصمیم گیری چند معیاره»؛ فصلنامه برنامه ریزی منطقه ای، سال سوم، شماره ۱۲، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت، مرودشت.

فرجی دانا، احمد (۱۳۷۱) «آمایش سرزمین و توسعه فضایی یکپارچه»؛ نشریه تحقیقات اقتصادی، شماره ۴۶، دانشکده اقتصاد - دانشگاه تهران، تهران.

قنبری هفت چشمه، ابوالفضل و حسین زاده دلیر، حسین (۱۳۸۴)؛ «مقایسه تطبیقی و تحلیل سطوح توسعه یافتگی مناطق روستایی در سالهای ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ با استفاده از تحلیل عاملی و خوشه ای (نمونه موردی: استان کردستان)»؛ مجله جغرافیا و توسعه ناحیه ای، شماره ۵،

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۵ زمستان ۹۵
No.45 Winter 2016

■ ۳۰ ■

کهکی، فاطمه سادات و مصطفی کیانی و میرنجف موسوی (۱۳۹۴) «بررسی میزان نابرابری های ناحیه ای در استان خراسان رضوی و راهبردهای آمایشی آن با استفاده از مدل های تحلیل عاملی و تحلیل خوشه ای»؛ همایش ملی جایگاه علوم گردشگری در آمایش سرزمین و توسعه منطقه ای، گرگان.

کیانی، مصطفی و فاطمه سادات کهکی و میرنجف موسوی (۱۳۹۴) «تبیین نقش شاخص های توسعه اقتصادی و اجتماعی در آمایش و توسعه متوازن استان چهارمحال بختیاری»؛ اولین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پاک، همدان.

لطیفی، غلامرضا (۱۳۸۸) «دیدگاه هایی از توسعه»؛ فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۲۰، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.

ملایری، موسی (۱۳۸۷) «علوم اسلامی، قرآن و توسعه»؛ مجله پژوهش دینی، شماره شانزدهم.

منصورنژاد، محمد و حبیب زمانی محبوب (۱۳۹۲) «نسبت توسعه و عدالت در سه گفتمان لیبرالیسم، سوسیالیسم و اسلام»؛ پژوهش های سیاست اسلامی،